

**NOVES APORTACIONS AL
CONEIXEMENT DE LES NECRÒPOLIS
EMPORITANES.**

**I - LES TROBALLES REALITZADES EN
L'EXCAVACIÓ D'URGÈNCIA A LA CARRETERA
DE SANT MARTÍ D'EMPÚRIES**

**Per JOAN LLINÀS i POL
SUSANA MANZANO i VILAR
ANNA MARIA PUIG i GRIESSENBERGER
XAVIER ROCAS i GUTIÉRREZ**

ELS TREBALLS D'EXCAVACIÓ. CONTEXT I RESULTATS

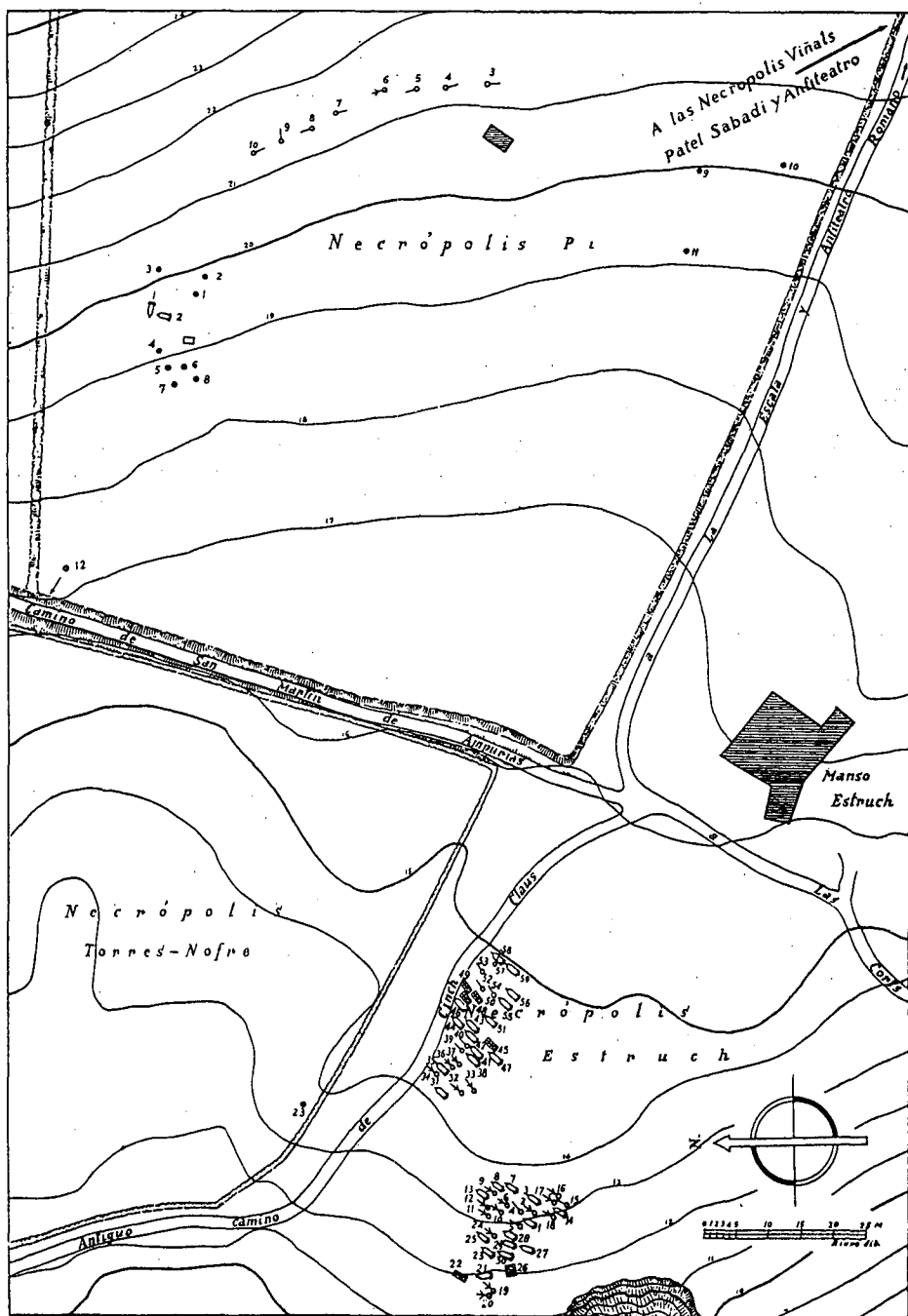
A principis de setembre de 1991, malgrat algunes modificacions de darrera hora en el projecte inicial d'ampliació i millora del vial d'accés a St. Martí d'Empúries, l'eixamplament de la carretera continuava malmetent una zona de restes arqueològiques prou important com per a fer necessària una intervenció arqueològica.

L'àrea afectada per les remocions es localitzava en una zona molt propera a les excavacions realitzades per M. Almagro el 1945 i el 1954, que posaren al descobert una petita part del que ell anomenà necròpolis Estruc, al sud-oest de la ciutat romana, i datada a època baix-imperial. (ALMAGRO, 1955, pp. 305-320) (Làrn. 1). Així mateix, també a tocar l'àrea d'excavació, a ponent, es troben les ruïnes de l'església de Sta. Margarida on, al bell mig de la nau, s'hi descobriren les restes del basament d'una piscina baptismal, de planta quadrada a l'exterior i hexagonal per dins i que hom data al segle VI d.C., o en un moment poc posterior (V.V.A.A., 1989, p. 21). Una pedrera de cronologia indeterminada també quedava dins la zona prevista per a realitzar-hi l'eixamplament.

Davant aquest fet, el Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona inicià un seguit de treballs arqueològics en la zona afectada, que començaren el 24 de setembre i s'allargaren fins el 20 de desembre de 1991.

S'excavà un llarg tram a llevant de la carretera, que començava a la cruïlla de la carretera general d'Orriols a l'Escala, arribant fins al cementiri actual de St. Martí, amb una llargada total de quasi 300 mts. L'amplada d'aquest tram era d'uns 6'5 mts., just el que havia de ser afectat per les obres, per bé que l'entitat i les característiques d'algunes de les troballes comportaren realitzar esporàdiques ampliacions, entre les que destaca, per la seva extensió i magnitud, la que es realitzà a la pedrera. (Làrn. 2). L'àrea excavada es dividí en 23 quadres correlatius, i acabà ocupant una extensió de 1700 metres quadrats.

Si els irregulars afloraments de la roca en superfície i els rebaixos efectuats en construir-se l'antiga carretera d'accés a St. Martí feien preveure inicialment unes descobertes escasses i possiblement en mal estat de conservació, aquestes previsions inicials foren ràpidament superades davant algunes troballes de significació extraordinària, les quals han permès reavaluar arqueològicament i històrica aquesta part força oblidada del nucli emporità. A partir dels resultats obtinguts, el 5 de febrer de 1992 la Comissió del Patrimoni de la Generalitat decideix preservar l'àrea excavada.

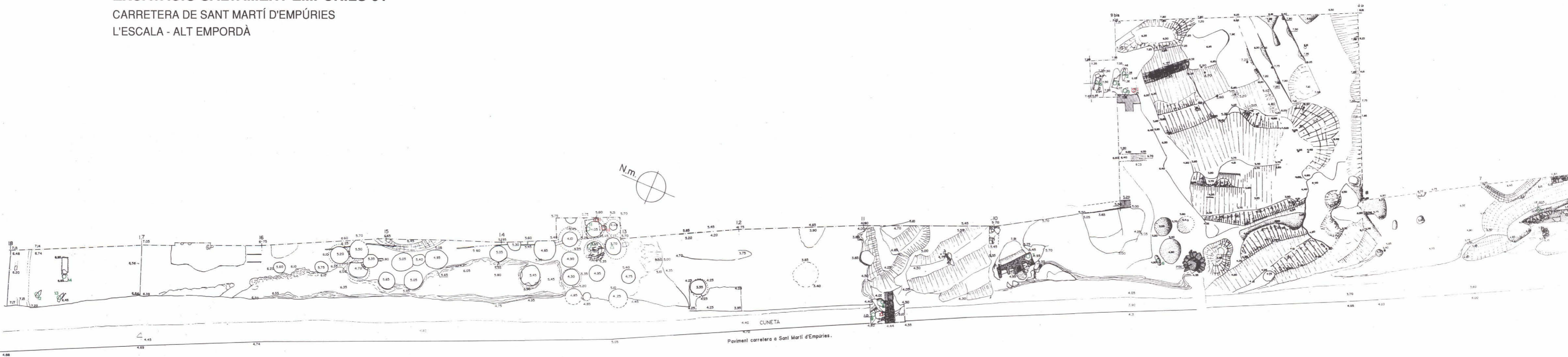

Lám. 1: Planta general de la necrópolis Estruch excavada per M. Almagro (Miguel ALMAGRO, *Las necrópolis de Ampurias...*, p. 219, fig. 193).

EXCAVACIÓ SALVAMENT EMPÚRIES-91

CARRETERA DE SANT MARTÍ D'EMPÚRIES

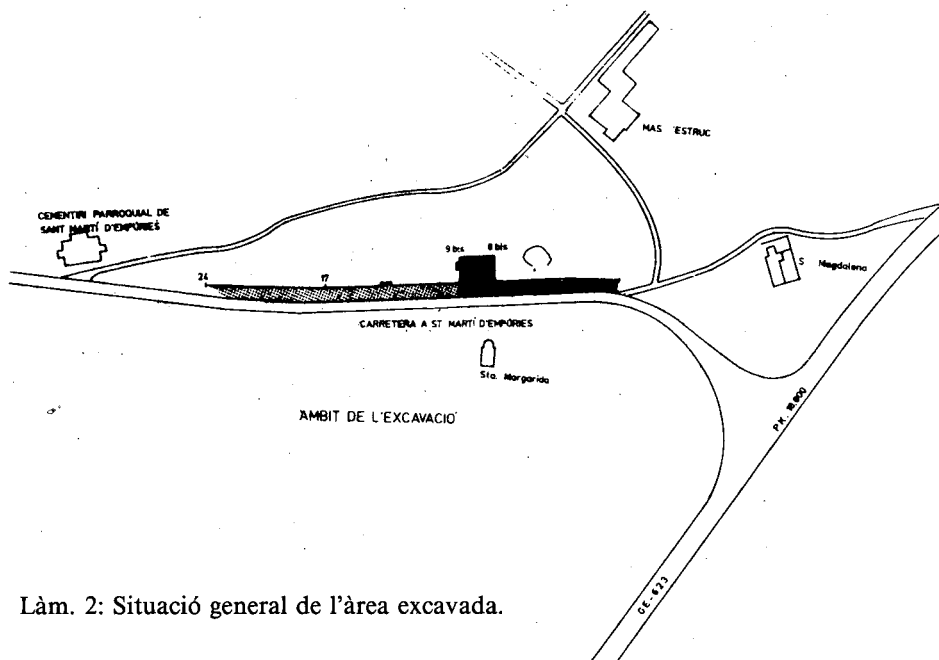
L'ESCALA - ALT EMPORDÀ

DADES DE CAMP I DIBUIX • BENJAMI BOFARUL I GALLOFRE
 Amb el suport de l'Ajuntament de L'Escalà

Làm. 3: Planta general de l'excavació amb la situació de les tombes.

Inhumacions	○
Incineracions	○
Ossera	△
Possible incineració	△

Làm. 2: Situació general de l'àrea excavada.

Les troballes de datació més endarrerida correspongueren a un seguit de reompliments de terra argilosa, distribuïts en diversos desnivells de la roca mare, terraplenant el terreny. Els materials arqueològics trobats dins aquests estrats (àmfores itàliques, púniques, ibèriques, ceràmica campaniana A i B, d'engalba blanca i oxidada i reduïda emporitana) ens indiquen una cronologia de finals del s. II - principis del s. I a.C. per al moment de formació d'aquests nivells. Malauradament, però, no hem pogut localitzar cap estructura relacionada amb aquests estrats, la qual cosa fa que, ara per ara, només puguem parlar d'una freqüentació de l'indret, motivada probablement per la proximitat de la recentment fundada ciutat romana d'Empúries.

Cronològicament, seguirien a aquests vestigis les interessants troballes pertanyents a les necròpolis, una d'època alt-imperial i l'altra tardo-romana, connectades indiscutiblement amb les excavades per Almagro a mitjans de segle, i que són objecte d'estudi detallat en aquest article.

Relacionades amb la fi i l'oblit de la zona com a necròpolis alt-imperial hi trobem una trentena de sitges, la major part de les quals es concentraven entre els quadres 13 i 15. Algunes d'aquestes sitges, com veurem, foren reutilitzades en un moment imprecís entre el segon quart del segle IV i mitjans del segle V d.C. com a tomba, establint una nova tipologia sepulcral a considerar dins la necròpolis tardo-romana. Algunes d'aquestes sitges es trobaven comunicades entre si, mitjançant canals a ras de boca aprofitant el desnivell del terreny o interiorment amb forats practicats a les seves parets; d'altres presentaven boques contigües, tallades entre si. Tot plegat dóna la sensació d'un funcionament dins un lapse de temps força curt i concret, òscurament difícil de determinar per l'escassetat de materials datables amb fiabilitat. En tot cas, foren colgades per un gran anivellament del terreny, detectat al llarg de tota l'àrea excavada, i datat entre mitjans i el tercer quart del segle VI d.C.

La funcionalitat d'aquest anivellament seria la de preparar el terreny per a la construcció de tot un seguit d'estructures, que aparegueren, malmeses i moltes d'elles inconnexes, al llarg de quasi tota l'extensió del jaciment. Per la seva significació, d'entre totes elles cal destacar aquelles que rebenten estructures funeràries, un paviment de terra batuda que amortitza una escombrera datada a partir de mitjans segle VI d.C. i, especialment, un pou tallat a la roca, amb un contorn de boca reforçat per una estructura de pedres sense lligar i embellit per un brocal de pedra calcària de la zona, el qual seria tapat com a mínim, a les darreries del s. VI-mitjans del s. VII d.C. Aquest cegament del pou s'hauria de relacionar molt probablement amb el moment final de l'ocupació d'hàbitat en la zona.

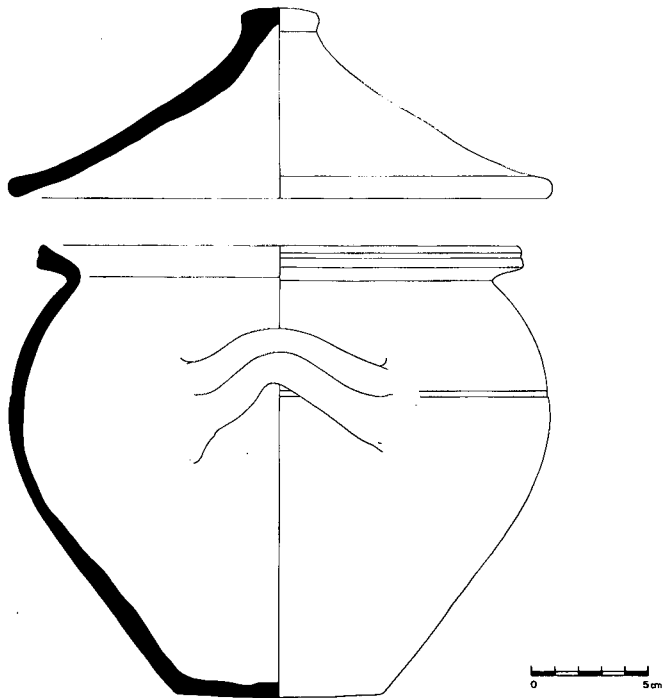
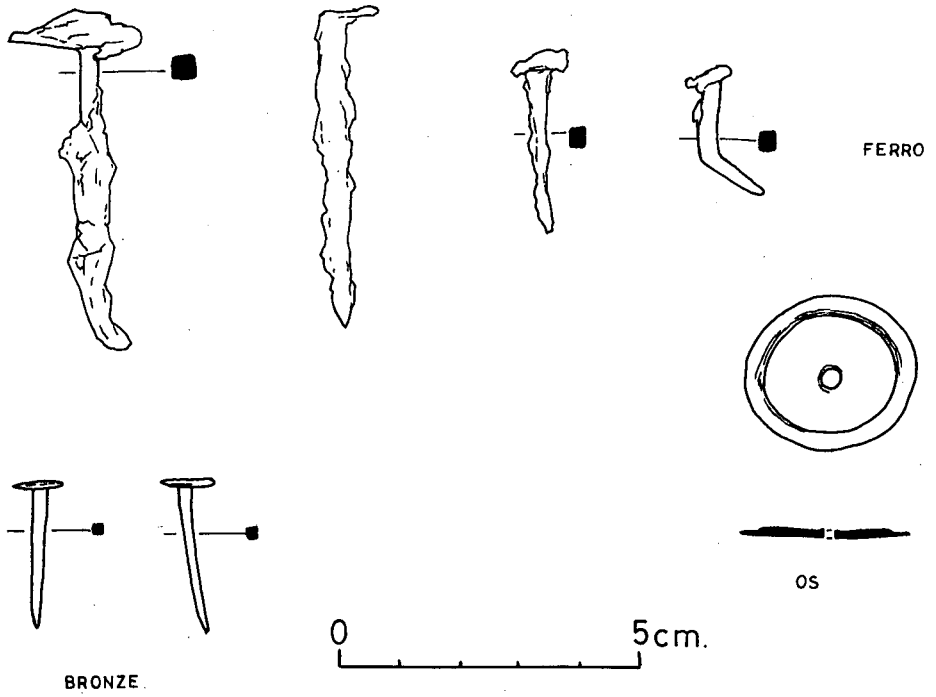
Esment a part mereix la intervenció a la pedrera (Quadre 8), excavada íntegrament davant la possibilitat que tingués una datació reculada. Per bé que s'hi detectaren traces de treball manual i de manipulació de blocs, la continuada troballa arreu de la pedrera de forats de barrina i de restes de barrinada, ens obliguen a atorgar-li una datació indubtablement contemporània.

L'ÀREA DE NECRÒPOLIS

En el moment d'iniciar les prospeccions ens plantejàrem la possibilitat de retrobar la necròpolis Estruc, excavada parcialment per Almagro en tres campanyes: de finals de març a principis de maig de 1945, a l'agost d'aquell mateix any, i una altra campanya de curta durada el 1954. Aquestes excavacions van proporcionar la troballa de 59 enterraments, tots d'inhumació, disposats en petites agrupacions. El tipus de sepultura més freqüent era l'enterrament en àmfora, normalment una de sola, tot i que també se'n documentaren altres compostades per dues àmfores seccionades i encastades l'una amb l'altra o, fins i tot, mitges àmfores. Altres tipus de sepulcres trobats en aquesta intervenció foren enterraments en *tegulae* a doble vessant, enterraments en cista amb coberta de lloses de pissarra, sepulcres de fossa senzills i, en un únic cas, un sepulcre de característiques monumentals, caracteritzat per una estructura exterior graonada feta en pedra, de planta rectangular, tota ella recoberta per estuc. Al centre d'aquesta construcció es descobrí un nínxol amb coberta de teules a doble vessant. Quant a l'orientació dels difunts, aquests es disposaven amb el cap al sud-oest, a excepció d'un únic cas en què el crani estava al sud; la majoria d'inhumacions eren de nens o gent jove (ALMAGRO, 1955, pp. 305-320).

Totes aquestes troballes es varen realitzar a una cinquantena de metres escassos a llevant d'on ara anàvem a excavar; semblava doncs, molt probable que ens trobaríem novament amb aquesta necròpolis, més si teníem en compte que Almagro assenyalava explícitament que una gran part d'aquesta restava intacta. Aquestes expectatives inicials s'han vist confirmades amb la troballa d'un total de 17 noves tombes, repartides a tot el llarg de la zona excavada. D'aquestes, el ritus funerari predominant és la inhumació, tot i que, a diferència del que fins ara s'havia constatat en aquesta necròpolis (ALMAGRO, 1955, p. 305), almenys en tres casos segurs ens hem trobat amb incineracions. (Làm. 3).

L'establiment d'una cronologia per a tot aquest conjunt de tombes és difícil degut a què l'arrasament general de la zona no ha permès trobar una seqüència estratigràfica fiable. A més, la manca d'una superposició entre els

Làm. 4: Incineració I. Fig. 4.1. Urna de ceràmica comuna amb la seva corresponent tapadora. Fig. 4.2. Material relacionat amb la incineració.

diversos sepulcres dificulta el poder establir cronologies relatives dels diferents tipus d'enterraments. El nostre estudi únicament pot agrupar les diferents tombes segons el seu ritus funerari, intentant valorar cronològicament les datacions absolutes *postquem* subministrades pels diferents tipus de contenidors i per les escasses peces d'aixovar. Malgrat tot, es pot parlar de dues grans fases d'enterrament en l'àrea excavada, reflectides en el diferent ritual funerari.

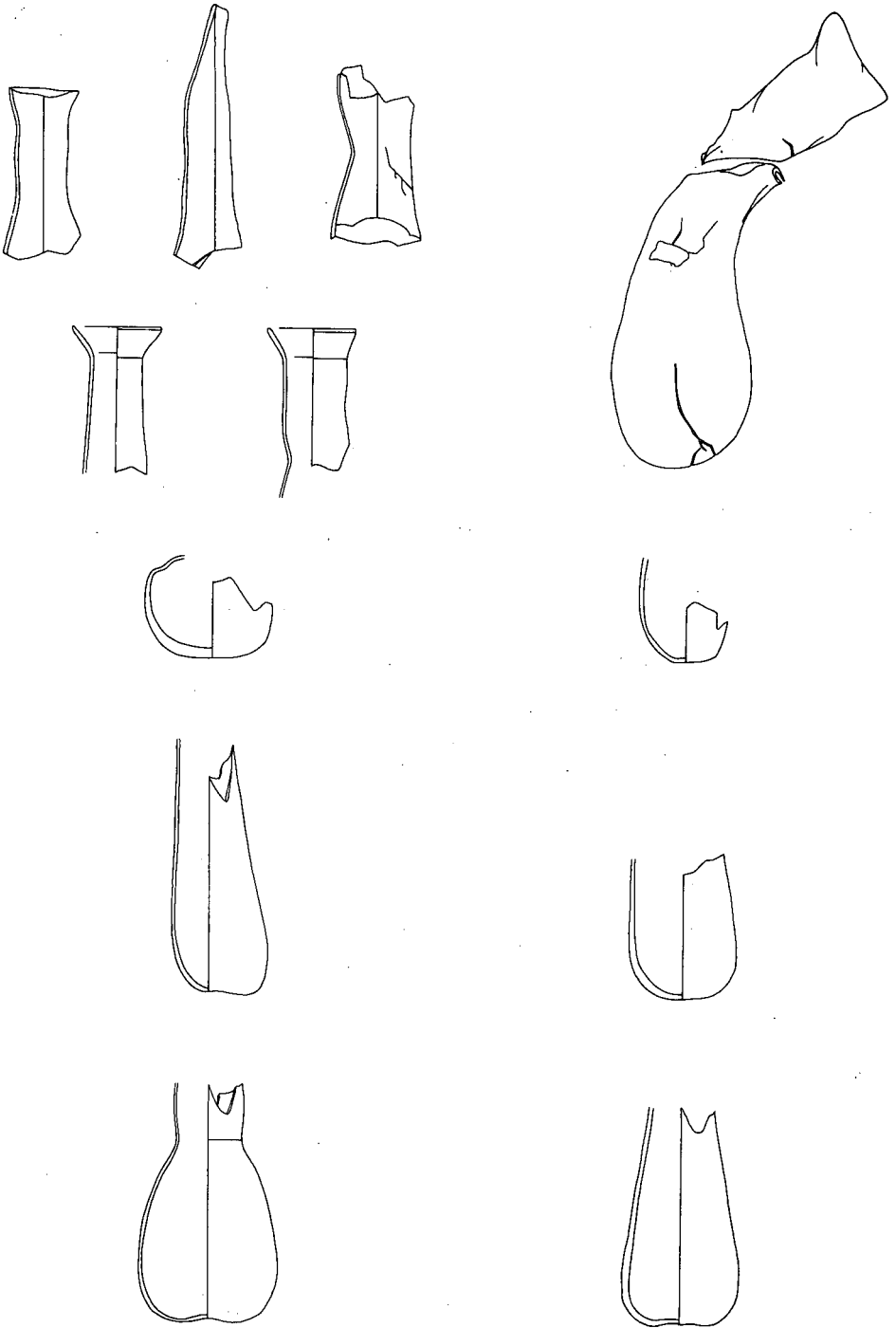
LES INCINERACIONS. LA PRIMERA FASE DE NECRÒPOLIS

Incineració I:

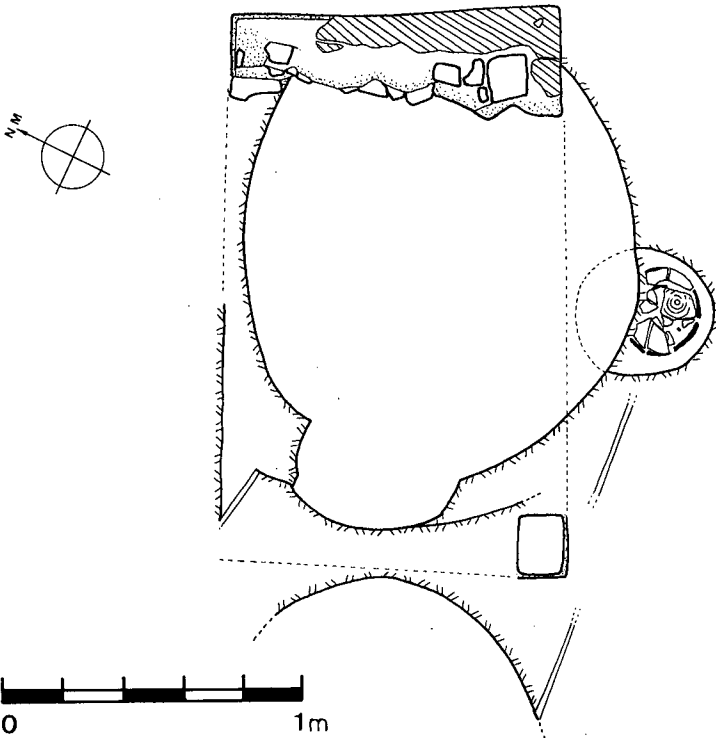
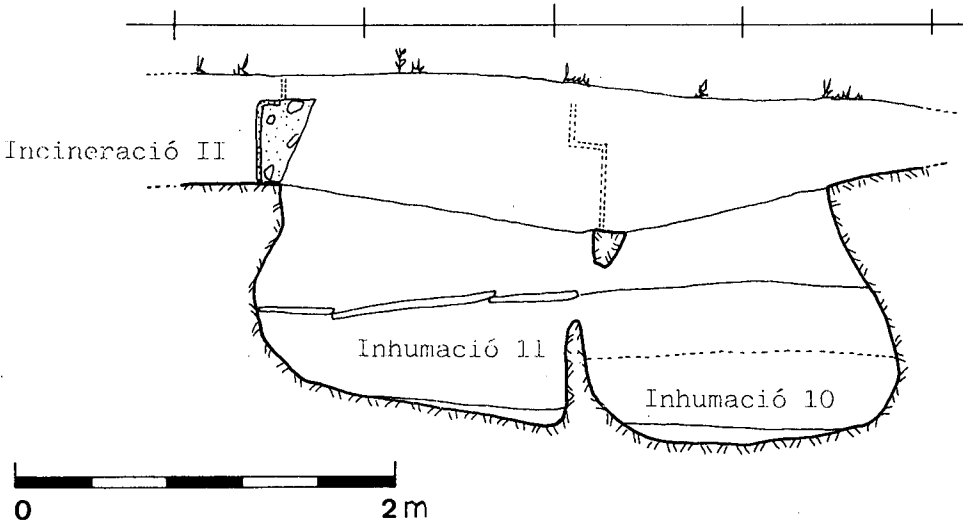
Consisteix en una urna de ceràmica comuna oxidada amb la seva tapadora (veure Làms. 4, 5 i 12), dins la qual hi aparegué, juntament amb els ossos mig cremats del difunt, un anell de ferro amb camafeu. Falcada exteriorment per un seguit de pedres, a tot volt han aparegut claus de ferro, així com moltíssims fragments d'ungüentari de vidre, mig fosos i de tipologia variada (piriformes, estrangulats), que correspondrien almenys a deu peces diferents comptabilitzades. La manera en què van aparèixer aquests ungüentaris, aquí i allà sense una disposició massa clara, fa pensar que el llit funerari original podia haver estat remenat d'antic. Cobert pel nivell superficial, l'estrat on es recolzava l'urna, malgrat no ser totalment estèril, no aporta cap element de datació.

Làm. 5: Aixovar de la incineració I: ungüentaris de vidre i anell de ferro amb camafeu. Foto R. Buxó. →

0 5 cm

Làm. 6: Planta i secció est-oest de les restes de l'edifici sepulcral, incineració II, i incineració III en urna, afectades per la construcció d'una sitja en època posterior.

Topogràficament, aquesta incineració es localitza just al costat d'un grup d'inhumacions: els enterraments en àmfora 2 i 3 i els sepulcres de fossa 4 i 5, estudiats més endavant (veure Làm. 12). Cal tenir present que tot aquest grup de tombes, inclosa la incineració que ara estudiem, es troben fortament afectades per un seguit d'accions de cronologia posterior. La construcció d'un mur just al costat, no només implica la destrucció parcial de l'enterrament en àmfora 3 sinó també una profunda remoció de tota la zona adjacent, en la qual es troba sens dubte la incineració I i que, probablement, explicaria l'aspecte remogut del seu aixovar. En època recent, els treballs d'extracció de pedra a tocar mateix d'aquest grup de tombes, sens dubte haurien acabat de malmetre tota la zona.

Aquest grau d'arrasament dificulta, doncs, el poder relacionar estratigràficament els diferents enterraments i, per tant, el poder establir una seqüència física i temporal fiable entre ells. Si a això hi afegim les dificultats per a poder datar la mateixa urna amb precisió (en ser de ceràmica comuna), hem de concloure que, almenys pel que fa en aquest sector, no tenim suficients criteris segurs com per a poder afirmar una contemporaneïtat entre ambdós ritus funeraris, malgrat la seva proximitat física.

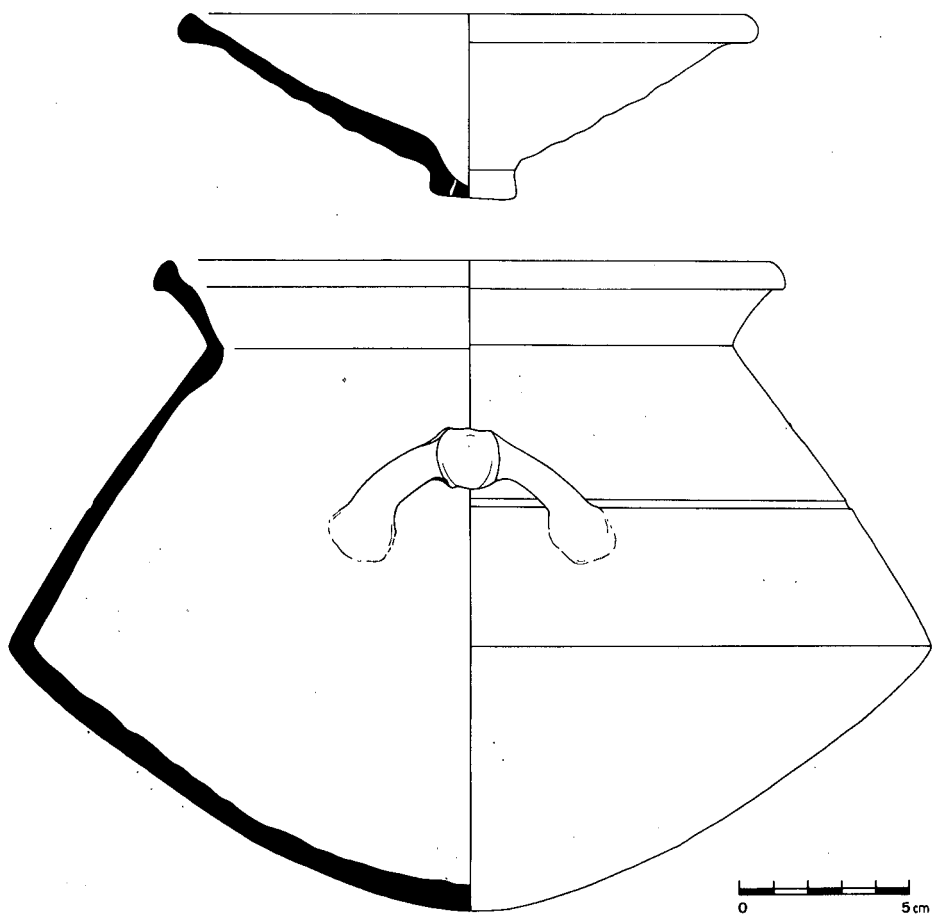
Incineració II:

Correspon a les restes d'un petit edifici sepulcral (veure Làm. 6), de tipologia similar a aquells trobats per Almagro en vàries de les necròpolis emporitanes d'època alt-imperial (ALMAGRO, 1955, làms. I i V). Malgrat que aquesta estructura funerària resta gairebé destruïda per la construcció, en un moment posterior, d'una sitja, les restes conservades permeten confirmar les característiques generals del sepulcre, una mena de podi cúbic de planta rectangular, orientat NW./SE. i que en el nostre cas amidaria 1'10 mts. d'amplada per 1'50 mts. de llargada. Al centre hi hauria un buit on s'hi dipositarien una o vàries urnes, així com el seu aixovar. Les parets són construïdes amb pedres de format petit lligades amb argamassa, estucades i pintades de color vermell.

Incineració III:

A migdia de l'edifici sepulcral, i gairebé tocant-lo, va aparèixer una altra incineració dins una urna de ceràmica africana de cuina (veure Làms. 6 i 7). Ben encaixada dins un retall circular fet artificialment a la roca, no contenia aixovar. Igual que la incineració II, es trobava afectada parcialment per l'obertura de la mateixa sitja.

Malgrat que la ceràmica africana de cuina és, en aquests moments, un tipus de vaixel·la força coneguda i ben estudiada, la forma de l'urna sembla inèdita o almenys no l'hem pogut trobar en els repertoris més coneguts, per bé que, classificada erròniament, ja s'havia trobat dins les necròpolis emporitanes (ALMAGRO, 1955, fig. 97). La forma general és la d'una cassola/olla de fons carenat molt alt i gairebé esfèric, cos troncocònic amb dues nanses aplicades, coll estrangulat i llavi tombat cap a l'exterior amb un perfil interior ben marcat per una acanaladura que serveix d'encaix a una tapadora. Exteriorment el llavi i part de la paret resten coberts per la característica patina de color gris fosc. Completava l'urna una tapadora del mateix tipus

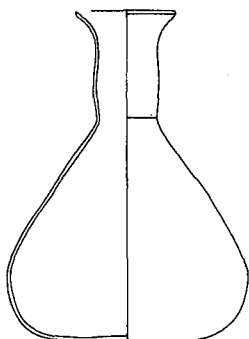
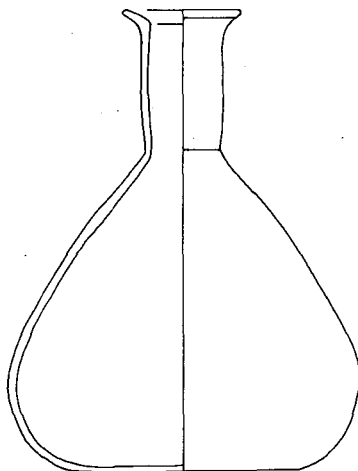
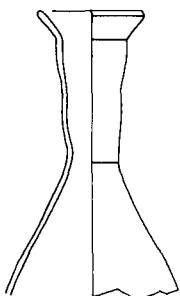

Làm. 7: Incineració III. Urna de ceràmica africana de cuina amb la seva corresponent tapadora.

ceràmic, amb agafador i solcs ben marcats, dipositada de manera invertida tapant el conjunt.

Cronològicament aquesta producció abarca un període molt ampli, arribant amb una certa abundància als jaciments de la Mediterrània Occidental a partir del s. II d.C., si bé algunes variants antigues haurien començat a arribar abans i tot (ATLANTE, 1981, pp. 208-211). Pensem que l'exemplar recuperat s'ha d'incloure dins aquests productes més antics, donat que els tipus predominants i abundantíssims des dels primers decennis del segle II d.C. són les cassoles de perfil d'ametlla i les seves variants.

Ja hem comentat en fer la descripció de les incineracions II i III que totes dues es trobaven afectades pel retall fet en obrir-se una sitja (veure Là. 6). En aquest sentit, el fet d'haver pogut relacionar físicament ambdós tipus d'estructures cal ser considerat com una troballa afortunada, en facilitar-nos una seqüència temporal clara. Si recordem que la incineració III s'ha datat, a partir de l'estudi de l'urna que contenia les restes del difunt, pels volts de finals del s. I d.C., cal prendre aquesta data com la data *post quem*

Làm. 8:
Possibles
aixovars
d'altres
incineracions
no
localitzades.
Fig. 8.1.
Ungüentaris
de vidre.

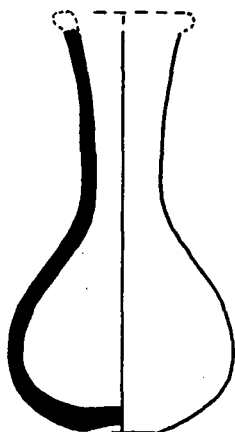
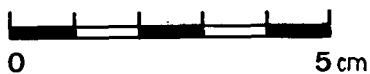

Fig. 8.2.
Ungüentari
ceràmic.

per a la construcció de la sitja. A més, el canvi radical que significa el passar, en un mateix territori, d'una utilització d'aquest com a espai de necròpoli a un ús clarament enfocat a l'explotació agrícola, implica un lapse de temps entre una i altra activitat suficient com per oblidar, o almenys per no representar cap problema, l'antic ús funerari del lloc. Tot fa pensar, doncs, que la necròpolis d'època alt-imperial no tindria continuïtat en el temps.

La troballa d'aquestes incineracions sembla provar l'extensió de la necròpolis Torres-Nofre molt més al sud-oest del que pensava Almagro (ALMAGRO, 1955, fig. 193), disposant-se a banda i banda del camí descobert a la present excavació. La cronologia sembla correspondre a aquella ja proposada, no podent-se assegurar una utilització d'aquest espai com a necròpolis d'incineracions més enllà de finals s. I d.C.

Altres incineracions:

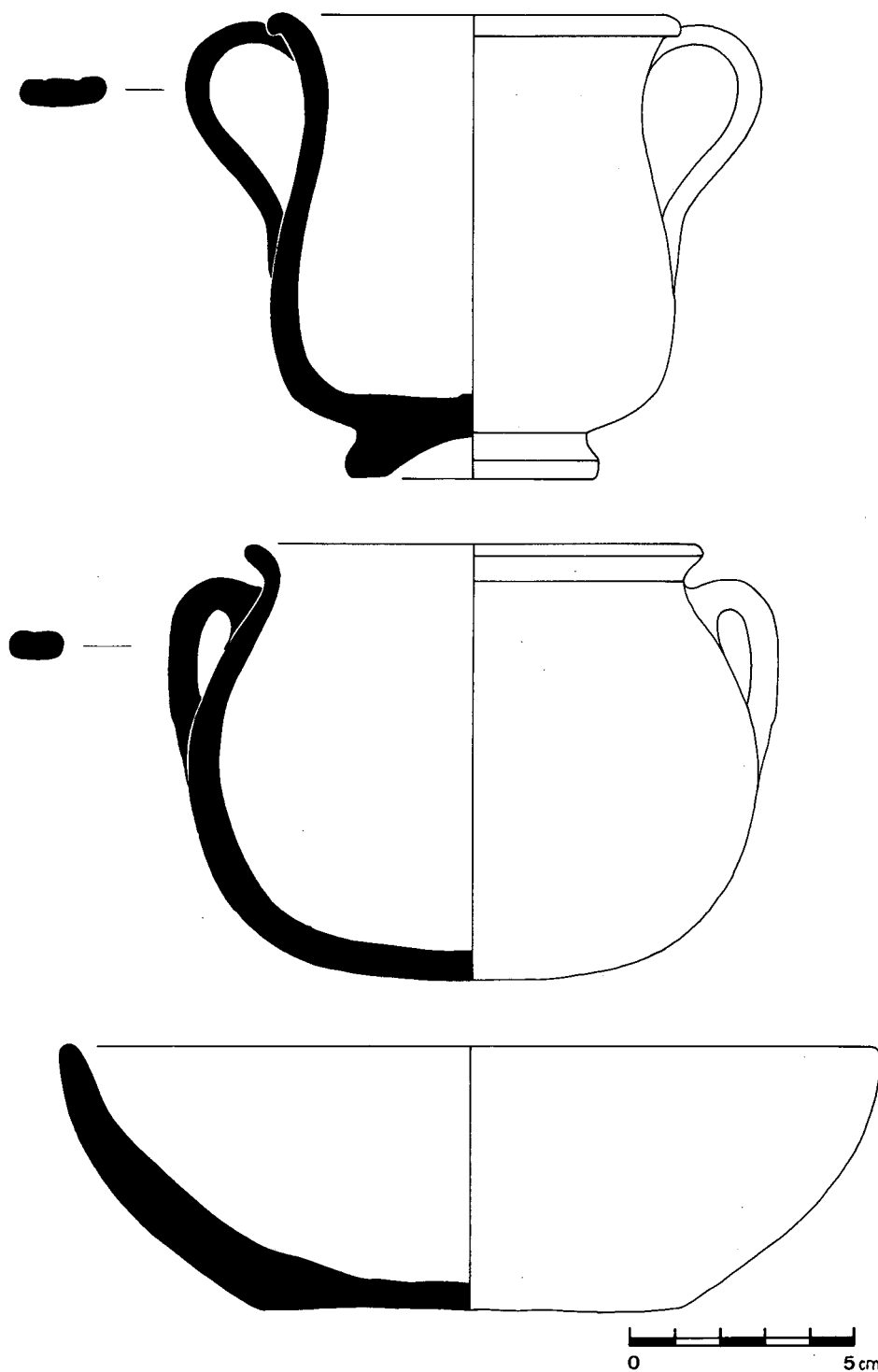
A més de les tres incineracions segures, altres materials recuperats durant l'excavació semblen apuntar l'existència d'altres tombes amb aquest tipus de ritual funerari. Concretament, es tracta d'un grup de tres unguentaris de vidre de colors, cos troncocònic i coll petit, situat just per sota d'un mur del quadre deu, el qual molt probablement hauria destruït la incineració de la qual en formaven part com a aixovar (Làm. 3 i 8, fig 1). També s'han localitzat restes disperses d'ossos cremats, així com fragments d'ungüentaris ceràmics i de vidre, abocats dins de les sitges, reflex d'altres tombes d'incineració destruïdes arran de l'ocupació del mateix territori per altres necessitats (Làm. 8, fig. 2).

Fora ja de l'espai físic estricte de l'excavació, es descobriren, agrupades, tres peces senceres que pensem que podrien pertànyer a una altra incineració. Trobades just a tocar els fonaments d'un transformador elèctric afectat pel nou traçat de la carretera, foren descobertes casualment pels treballadors de l'empresa constructora en obrir una rasa per a trobar els fils elèctrics; avisats per aquests, es procedí a recollir el material i prospeccionar visualment el lloc de la troballa (Làm. 9). Aquestes tres peces corresponen a una olleta de ceràmica comuna reduïda, un bol de ceràmica grollera i, proporcionant-nos la cronologia del conjunt, una copa de ceràmica de vernís negre de la forma 3451 C1 de Morel datada des de principis del S.II a.C. a la I meitat s. I a.C. (MOREL, 1981, p. 262).

Malgrat no haver-se trobat en excavació, la manca absoluta d'altres restes pels voltants sembla apuntar que es tractaria d'un conjunt. Així mateix, la proximitat amb els fonaments moderns potser explicaria el fet de no trobar l'urna que contindria les restes incinerades del difunt.

LES INHUMACIONS. LA DARRERA FASE DE NECRÒPOLIS

Han estat localitzades i excavades un bon nombre de sepultures d'inhumació d'època tardo-romana, presentant una diversitat notable en la tipologia d'enterraments. L'orientació predominant d'aquestes és E.-W., tot i que en un únic cas (inhumació 10) s'organitza en direcció NW.-SE. El sentit dels cadàvers, sempre que s'ha pogut determinar, és cap a l'est, exceptuant els dos individus de la inhumació 10, que s'orienten cap al sud (veure Là.m. 3).

Làm. 9: Conjunt ceràmic relacionat amb una possible incineració, localitzat fora del límit de l'àrea excavada.

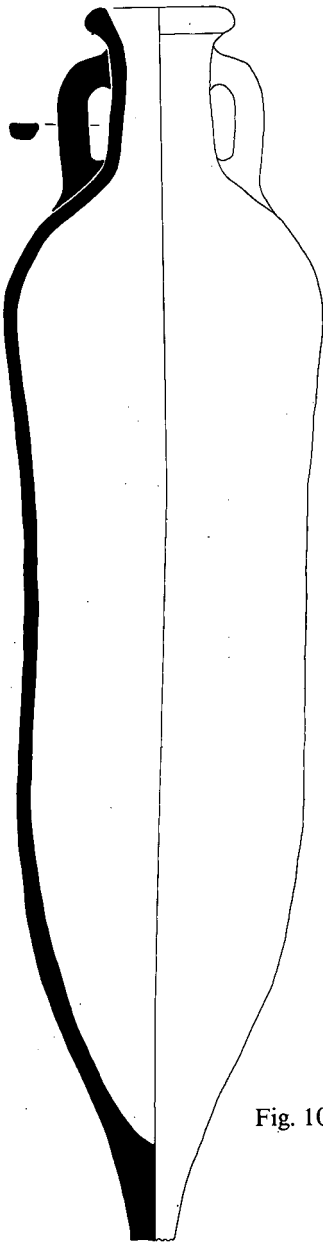

Fig. 10.2

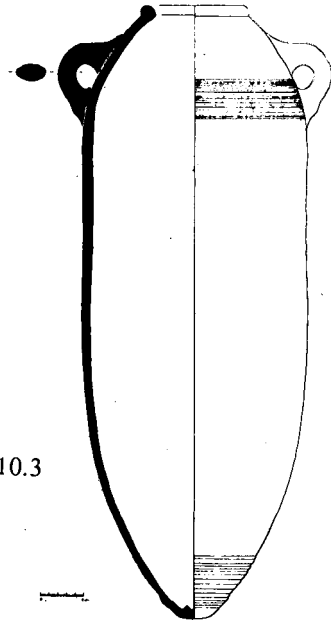

Fig. 10.3

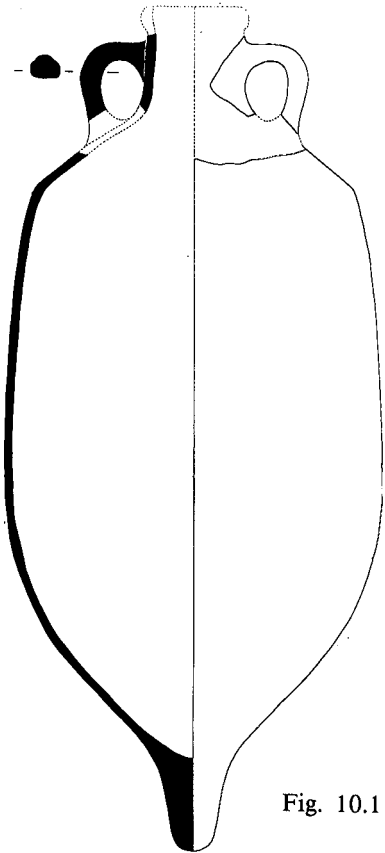

Fig. 10.1

Làm. 10:

Inhumacions 1, 2 i 3.

Fig. 10.1. Enterrament infantil en àmfora forma KEAY LIV B.

Fig. 10.2. Enterrament infantil en àmfora forma KEAY III B.

Fig. 10.3. Enterrament infantil en àmfora, probable forma KEAY IV (reconstrucció hipotètica).

Els tipus de sepulcres d'inhumació documentats en aquesta intervenció han estat: enterraments en àmfors (Inhumacions 1, 2, 3, 12 i 13), enterraments en sepulcre de fossa (Inhumacions 4, 5, 6, 9 i 14), enterraments en cambra (Inhumació 7), enterraments en sitja (Inhumacions 10 i 11) i, finalment, enterraments en caixa (Inhumació 8).

ENTERRAMENTS EN ÀMFORA

Tots els enterraments d'aquest tipus trobats es componen d'una sola àmfora com a recipient mortuori, seccionada transversalment a l'inici del coll o arran de pivot per a poder col·locar el difunt dins el seu interior, el qual, en els casos on s'han conservat les seves restes, sempre ha estat un infant.

En cap dels enterraments en àmfora localitzats han aparegut objectes acompanyant al difunt com a aixovar, fet que implica reduir les possibilitats de datació a la pròpia àmfora utilitzada com a taüt. Si suposem com a cert que l'enterrament és cronològicament contemporani a la utilització d'aquest recipient dins els circuits comercials del moment (TED'A 1987, p. 116), només caldrà conèixer la datació d'aquesta per a poder situar la inhumació dins un marc cronològic força precís. En aquest sentit, dels 5 enterraments d'aquest tipus descoberts hem pogut identificar amb seguretat la forma de l'àmfora en dos dels casos, havent-n'hi un tercer de molt probable.

Inhumació 1: (Làm. 10, fig. 1)

Enterrament en àmfora de la forma Keay LIV B, tallada transversalment arran de pivot, el qual és substituït per una pedra col·locada verticalment tancant el conjunt. Aquest enterrament aparegué força malmès, amb l'àmfora gairebé arrasada per la meitat i amb les restes de l'individu disperses i molt fragmentàries, probablement com a resultat dels treballs de terraplenament i construcció d'un mur en època posterior. Es trobava orientada E-W.

L'àmfora Keay LIV B, identificada per primer cop en la mateixa necròpolis Estruc (ALMAGRO, 1955, fig. 305), originària de la regió de Gaza i Palestina, i dedicada al transport de vi, es documenta als jaciments catalans des de les darreries del s. V d.C fins a finals del s. VI d.C. (KEY, 1984, pp. 278-289).

Inhumació 2: (Làm. 10, fig. 2 i Là. 12)

Enterrament en àmfora de la forma Keay III B, retallada transversalment just sota les nanses i tornada a acoplar amb el mateix casquet superior.

Col·locada dins una petita depressió de la roca mare, la qual presentava un dels seus extrems cisellat per a millor encaixar la meitat superior de l'enterrament, i falcada per pedres a tot volt, l'àmfora estava coberta directament per l'estrat superficial. Tot i trobar-se a escassos centímetres de la superfície, aquesta mena de protecció natural potser explicaria el seu excel·lent estat de conservació (sencera si exceptuem un petit fragment del pivot, trencat ja d'antic). Es trobava orientada E-W.

Foto 1: Estat en què es va trobar la inhumació 3, en àmfora, i les restes humanes corresponents.

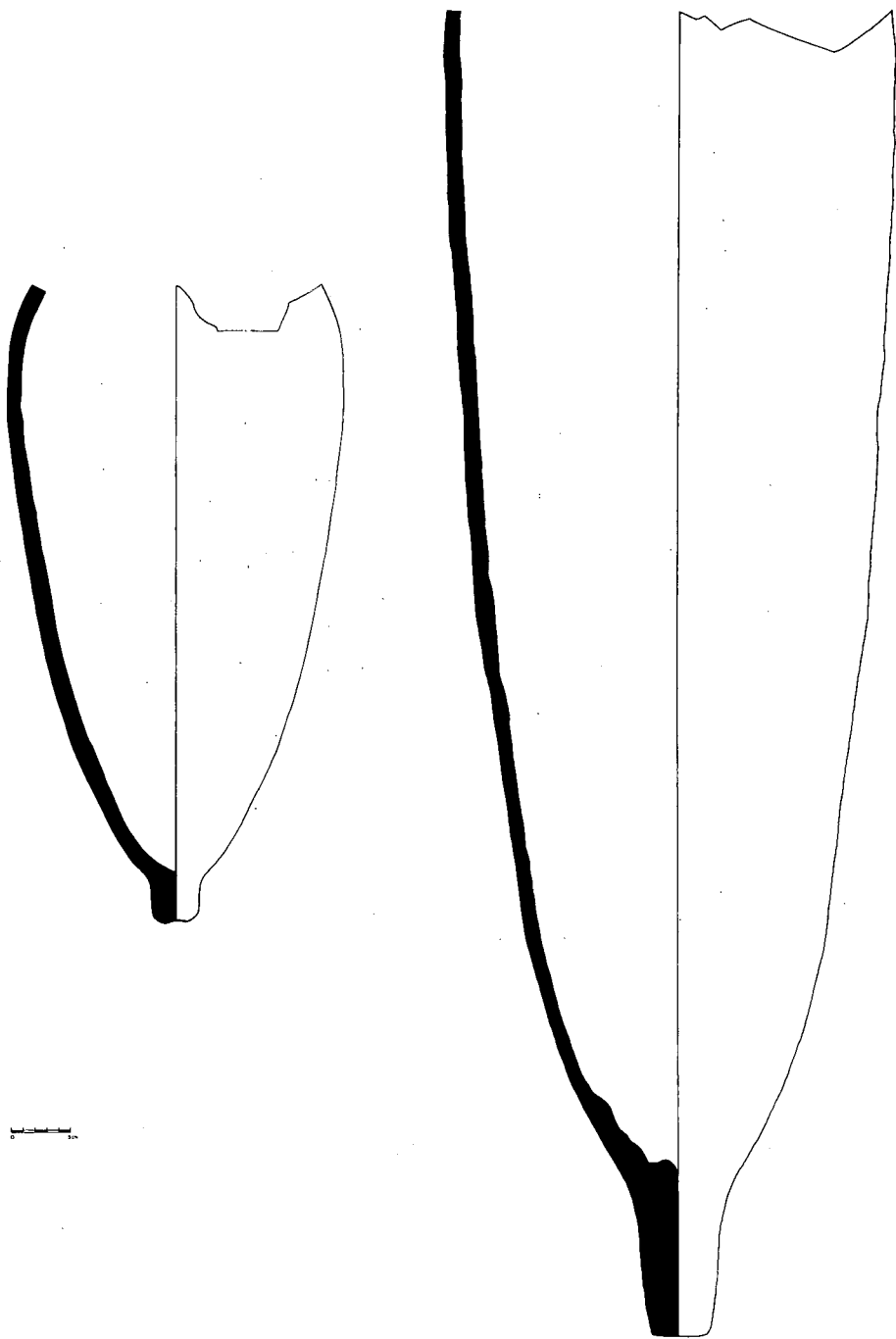
Originària de la Byzacena africana i exportada com a contenidor de *garum*, aquesta forma es documenta des de la segona meitat del s. II d.C. fins al segon quart del segle V d.C. (KEAY, 1984, pp. 100-109).

Inhumació 3: (Làm. 10, fig. 3, Làm. 12 i Foto 1)

Enterrament en àmfora probablement de la forma Keay IV, tallada transversalment arran de coll. Malgrat aparèixer gairebé sencera, la construcció en època posterior d'un mur en malmeté el coll i la vora, no conservats. Tot i així, la identificació de l'àmfora no sembla oferir massa dubtes.

L'inhumat, un infant, es trobava col·locat en posició fetal, amb el tòrax malmès per una arrel. Orientat E-W, el seu cap mirava vers l'E.

L'àmfora Keay IV, dedicada al transport d'oli, i també produïda a la Byzacena la trobem datada a la Mediterrània Occidental en contextos de segle III d.C. i perdurant fins el segle V d.C. (KEAY, 1984, pp. 110-114).

Làm. 11: Inhumacions 12 i 13. Correspondència amb dibuix. Enterraments infantils en àmfora en formes no identificades.

↑
Foto 2: Vista des del nord del conjunt d'inhumacions 4 i 5 en fossa. S'hi pot observar les restes de l'àmfora, inhumació 3.

Foto 3: Detall de les restes humanes de la inhumació 5.

Inhumació 12: (Làm. 11)

Enterrament en àmfora molt deteriorat. Coberta pel nivell superficial, l'àmfora, de forma indeterminable, únicament conservava *in situ* el fons, podent-se distingir, però, una fractura transversal a l'altura del coll. La seva orientació era E-W, no conservant-se restes del difunt.

Inhumació 13: (Làm. 11)

Aquest enterrament es trobà en molt mal estat de conservació, degut a la seva situació gairebé arran de la superfície. Igual que en el cas anterior, l'àmfora només conservava el fons, estava retallada també a l'altura del coll i no se'n pogué determinar la forma. L'orientació era, també, E-W.

Just a tocar de les inhumacions 12 i 13, es descobriren les restes d'un camí (veure Làm. 3), cobert pel nivell d'abandó general de la zona, amb els senyals de les roderes ben marcats sobre la roca mare. El traçat d'aquest, travessant l'àrea excavada en direcció est-oest, possiblement es dirigiria vers l'entrada sud de la ciutat romana. Molt probablement, la ubicació d'aquesta necròpolis baix-imperial –així com també la d'època alt-imperial– caldria relacionar-se amb l'existència d'aquest camí, responent al costum romà de situar les àrees d'enterrament prop de les vies de comunicació.

Pel que fa a la cronologia de la necròpolis, les tres formes d'àmfora identificades no ajuden a precisar gaire la datació, en moure's dins d'uns marges cronològics força amples. Tot i això, aquests no semblen contradir la datació proposada per Almagro de s. IV o V d.C per a la necròpolis Estruc, tot i que probablement algunes àmfores poden ser més tardanes.

ENTERRAMENTS EN SEPULCRE DE FOSSA

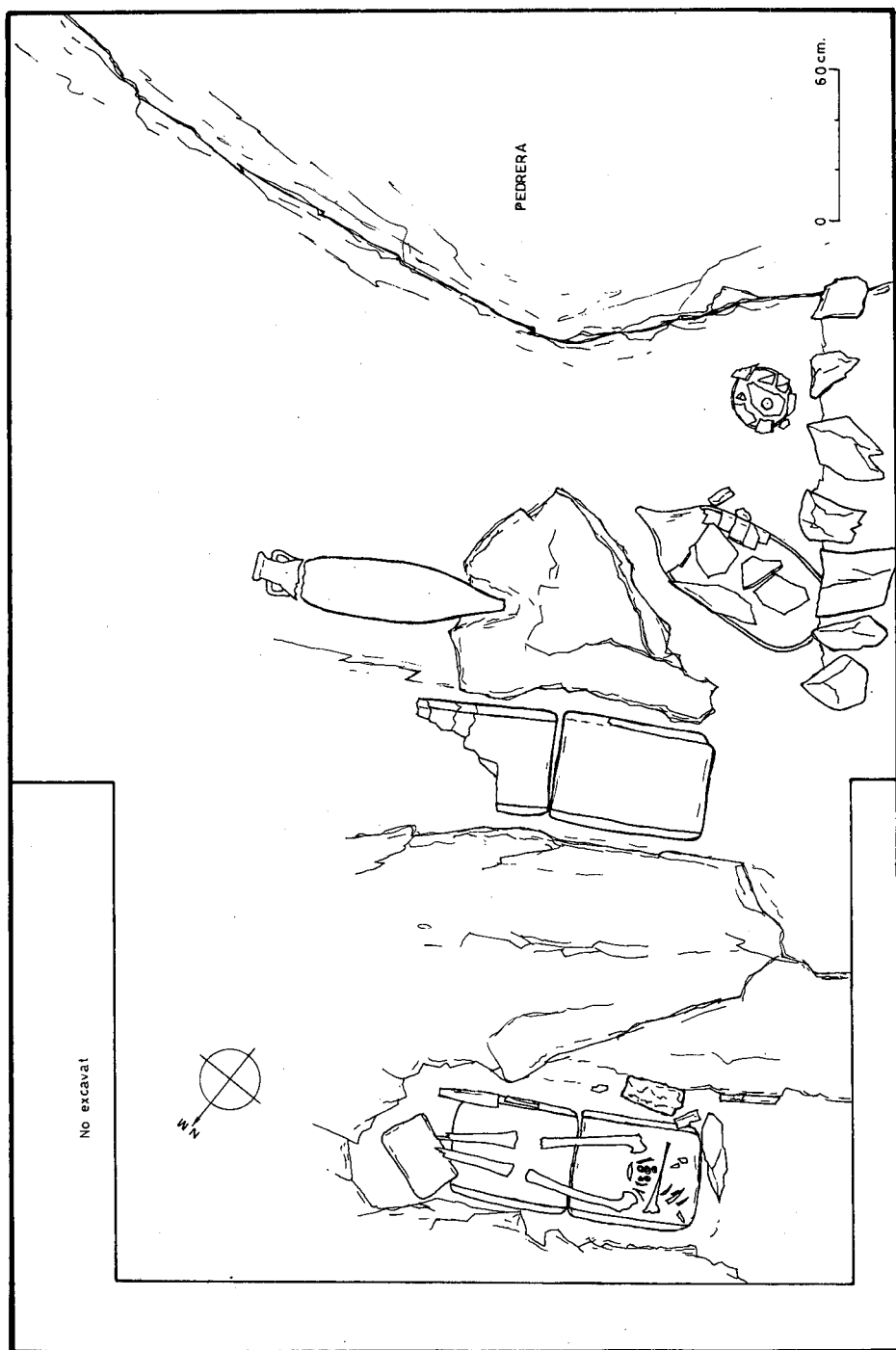
Malgrat que els sepulcres d'aquest tipus apareguts en la intervenció resten molt malmesos, i és molt difícil poder fer gaires precisions o establir criteris de diferenciació tipològica entre ells, podem distingir dos grans grups d'enterraments dins aquesta tipologia sepulcral:

Aquells en què el mort es diposita en una esquerra de la roca retallada a fi de donar-li una forma més o menys rectangular i una base anivellada, amb el llit funerari constituït per *tegulae* (Inhumació 4, 5 i 14), sense poder assegurar quin tipus de coberta tindrien, potser de lloses si fem cas de la gran pedra que es trobava dins el farcit interior de la inhumació 5 (Làm. 12, Fotos 2 i 3). Totes tres inhumacions s'orienten est-oest.

Els altres sepulcres de fossa (Inhumació 6 i 9) semblarien limitar-se a un simple retall a la roca sense configurar cap planta específica i molt probablement estarien mancats de coberta (Foto 4). Dóna la impressió que es tracta de sengles osseres.

En un únic cas (inhumació 5) hem trobat restes d'aixovar, consistent en un anell de bronze de datació difícil, decorat amb una línia incisa resseguint la seva circumferència.

A la necròpolis del Parc de la Ciutat de Tarragona aquests tipus d'enterraments es situen dins un ampli marc cronològic de finals s. III i primera meitat s. V d.C. (TED'A, 1987, p. 109).

Làm. 12: Detall en planta de les inhumacions 2, 3, 4 i 5, en àmfora i fossa, i de la incineració I.

Foto 4: Restes òssies diverses identificades amb la inhumació 6.

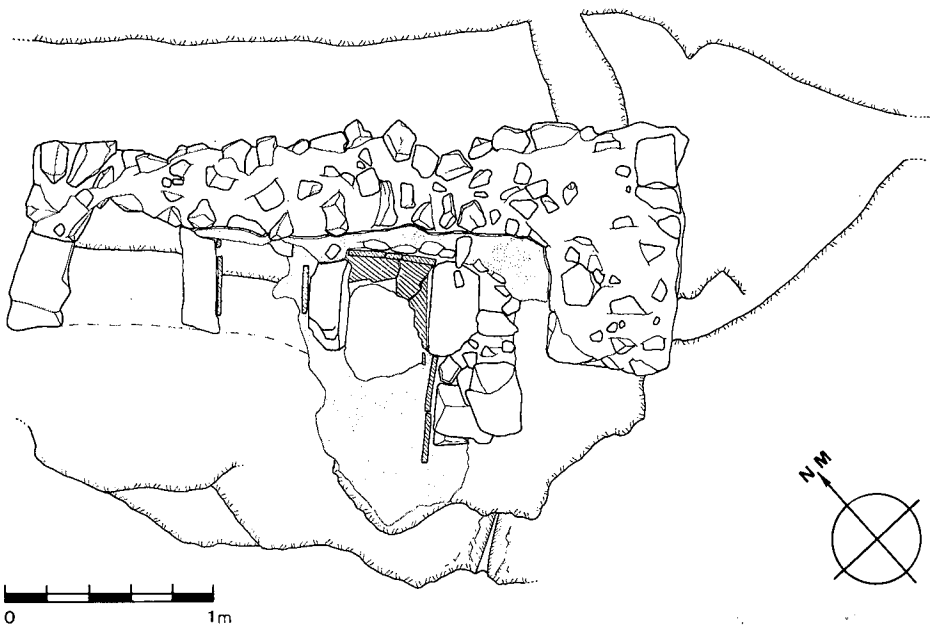
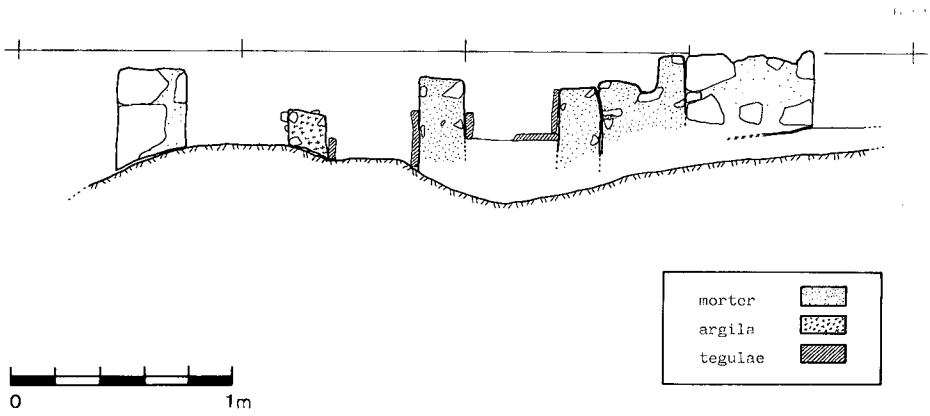

ENTERRAMENTS EN CAMBRA

L'excavació ha permès documentar un d'aquests edificis funeraris col·lectius (inhumació 7), malauradament força malmès no tan sols pel fet de trobar-se gairebé arran de superfície, sinó també en quedar afectat per les obres de construcció, durant els anys seixanta, de l'actual carretera d'accés a St. Martí.

Inhumació 7: (Làm. 13, Foto 5)

Les restes conservades no permeten fer-nos una idea exacta de la seva planta, tot i que molt probablement aquesta seria rectangular. L'interior resta dividit per un màxim de quatre nínxols rectangulars (*formae*). Les separacions entre ells es realitzen amb murets de pedra i morter, revestits, en dos dels casos, amb *tegulae* tant a la base com a les parets i disposant-se seguint l'estructura de l'edifici, orientades NE-SW. El sòl d'aquestes estructures

Làm. 13: Planta i secció nord-sud dels enterraments en cambra, inhumació 7.

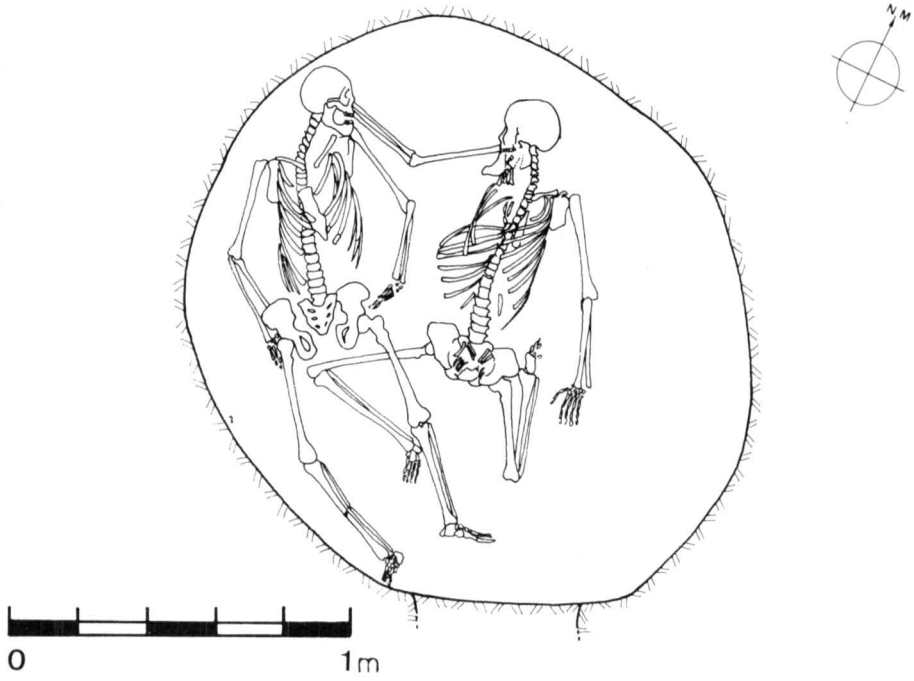
Foto 5: Detall de l'enterrament en cambra, inhumació 7.

semblaria també haver estat anivellat amb un llit de morter. El conjunt de nínxols s'entrega, a llevant, a un ampli mur constituït per pedres de format petit perfectament lligades amb abundant argamassa, conservant restes d'enlluït. Tota l'estructura es recolza sobre la roca o, en algun punt, en estrats geològics completament estèrils.

El fet que just davant seu hi hagi la imprompta d'una barrinada pot ajudar a comprendre el grau d'arrassament del sepulcre, el qual, sense restes humanes ni cap fiabilitat estratigràfica, només pot ser datat per comparació amb d'altres estructures de característiques similars. Un paral·lel gairebé exacte ens el proporciona el Sepulcre de Cambra n.º 1 trobat a l'excavació del Parc de la Ciutat de Tarragona, el qual és datat entre finals s. III i el s. V. d.C, sense arribar al s. VI. (TED'A, 1987, p. 137).

ENTERRAMENTS EN SITGES

La troballa d'enterraments dins sitja, documentats concretament al quadre tretze, ens proporciona una nova tipologia sepulcral a considerar en aquesta necròpolis baix-imperial.

Làm. 14: Inhumació 10. Detall de l'enterrament doble dins d'una sítja.

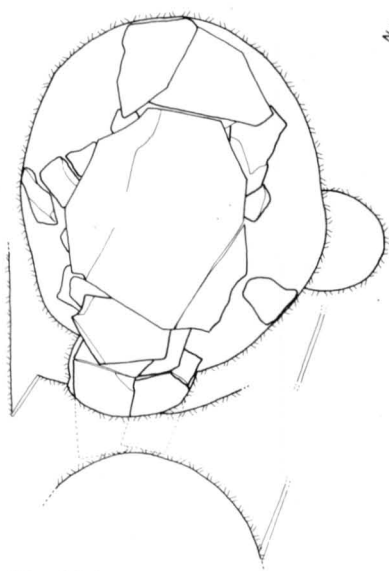

Fig. 15.1

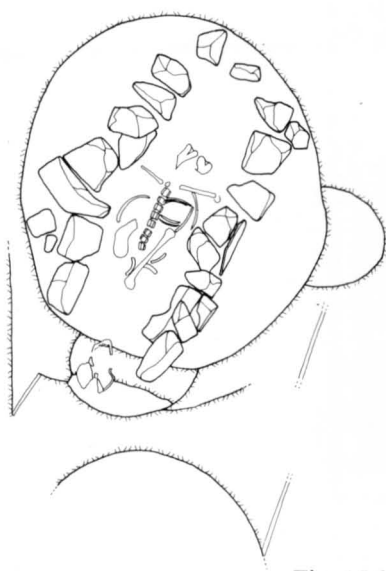
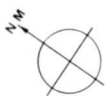

Fig. 15.2

Làm. 15: Inhumació 11. Detall en planta i secció de la inhumació en sitja. Fig. 15.1. Estructura de la cista en planta. Fig. 15.2. Restes humanes trobades al seu interior.

Foto 6: Restes òssies de la inhumació 11.

Inhumació 10: (Làm. 14)

En un cas hem trobat una sepultura doble, amb els cossos dipositats sobre el fons de la sitja, i colgats directament per terra. Ambdós esquelets, un d'ells d'una dona en avançat estat de gestació, es trobaven enllaçats, fet que fa pensar en un enterrament simultani. Tots dos cossos s'orientaven NW-SE, constituint una clara excepció en l'orientació general dels enterraments.

Inhumació 11: (Làm. 15, Foto 6)

En l'altra inhumació, el cos restava dipositat dins d'una cista feta amb pedres soltes alineades i coberta de grans lloses de pissarra. L'esquelet, orientat E-W, es disposava directament en el fons de la sitja, a excepció del crani que es recolzava sobre la base del forat de comunicació entre la sitja on es trobava i la contigua, que és precisament la que contenia l'enterrament doble.

Foto 7: Ossera dins d'una sitja on s'abocaren diverses restes humanes i de fauna.

En cap d'aquestes dues tombes va aparèixer aixovar funerari. La cronologia d'aquests enterraments s'hauria de situar, segons la datació que ens proporcionen els estrats que cobreixen directament els morts, en un moment imprecís entre el segon quart del segle IV i mitjans del segle V d.C. (Hayes 59 i 61; HAYES, 1972, pp. 96-107; ATLANTE, 1981, pp. 82-84). Aquesta cronologia, a més, ens dóna una data *ante quem* per a l'excavació de les sitges.

Fora d'aquest context cronològic cal esmentar l'existència de dues osseres a les sitges contigües a les dues abans esmentades. La total desconexió anatòmica de les restes humanes que contenen, junt amb la presència d'ossos d'animals, ens fa abandonar la idea d'enterrament i podem suposar que hi foren simplement abocats. (Lâm. 3, Foto 7).

ENTERRAMENTS EN CAIXA

A més de la tomba ja descrita en el tipus de sepulcre anterior (Inhumació 11), que tipològicament té cabuda en ambdós grups, s'ha documentat un altre cas d'inhumació en caixa, l'anomenada inhumació 8.

Foto 8: Restes de la inhumació 8, destruïda a partir de la construcció d'un mur posterior.

Inhumació 8: (Foto 8)

Aquest enterrament, gairebé destruït per l'aixecament d'un mur més modern, conserva tan sols part d'un dels laterals, fet amb pedres soltes alineades. Les restes de l'esquelet es redueixen únicament a la tíbia i peronè de la cama dreta i als dos peus, tot i que és suficient per a determinar-ne una orientació cap a llevant. L'estrat on es recolza aquesta estructura aporta una data *post quem* per aquesta inhumació entorn a mitjans del s. IV - principis s. V d.C. (per una Africana de cuina, forma Ostia IV, fig. 59) (ATLANTE, 1981, p. 213).

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO M. (1955): *Las necrópolis de Ampurias*, vol. II, *Necrópolis romanas y necrópolis indígenas*, Monografías Ampuritanas, III, Barcelona.
- ALMAGRO M. & PALOL P. de (1962): Los restos arqueológicos paleocristianos y alto-medievales de Ampurias, a *Revista de Gerona*, 20, pp. 27-41.
- ATLANTE (1981): *Atlante delle forme ceramiche. I. Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo (Medio e Tardo Impero)*, Roma. Coordinat per A. Carandini.
- HAYES J.W. (1972): *Late roman pottery. A catalogue of roman fine wares*, Londres.
- JONES R. F. J. (1984): The Roman cemeteries of Ampurias reconsidered, a *Papers in Iberian Archaeology*, Oxford. BAR International Series 193 (I), pp. 237-265.
- KEAY S.J. (1984): *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the Catalan evidence*, Oxford. BAR International Series 196 (I i II).
- LOPEZ A. (1987): Distribución espacial y cronológica de las necrópolis ampuritanas, a *I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana de Granollers*, pp. 263-273.
- MOREL J.-P. (1981): *Céramique Campanienne. Les formes*. Roma.
- NIETO F.J. (1981): Acerca del progresivo despoblamiento de Ampurias, a *Rivista di Studi Liguri*, Borddighera, pp. 34-51.
- TED'A (1987): *Els enterraments del Parc de la Ciutat i la problemàtica funerària de Tarraco*, Memòries d'excavació, 1, Tarragona.
- TED'A (1989): *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum provincial de Tarraco*, Memòries d'excavació, 2, Tarragona.
- V.V.A.A. (1989): *L'Empordà I (Catalunya Romànica, vol. VIII)*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.